

CHET TILI DARSLARIDA O'QITUVCHI-TALABA INTERAKSIYASINING SAMARALI SHAKLLARI: ZAMONAVIY UNIVERSITET AMALIYOTI TAHLILI

Eshonqulova Umida Xolmirzayevna

Qarshi shahar Turon Universiteti magistranti

Nemis tili yo'nalishi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17923180>

Annotatsiya. Ushbu maqolada chet tili o'qitishida o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi pedagogik interaktsiyaning turli shakllari tahlil qilingan. Zamonaviy universitet amaliyotida qo'llaniladigan kommunikativ, hamkorlikka asoslangan va texnologik vositalar orqali amalga oshiriladigan interaktsiya modellari nazariy jihatdan o'rganilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, o'qituvchi-talaba interaktsiyasining muvaffaqiyati kommunikativ muhit yaratish, individual yondashuvni ta'minlash va muntazam qayta aloqa berish prinsiplarining kompleks qo'llanilishiga bog'liq ekanligi aniqlangan.

Kalit so'zlar: pedagogik interaktsiya, chet tili o'qitish, kommunikativ yondashuv, o'qituvchi-talaba muloqoti, interfaol metodlar, qayta aloqa.

Abstract. This article analyzes various forms of pedagogical interaction between teachers and students in foreign language teaching. The communicative, collaborative and technologically-based interaction models used in modern university practice are theoretically studied. According to the results of the study, the success of teacher-student interaction depends on the integrated application of the principles of creating a communicative environment, ensuring an individual approach and providing regular feedback.

Keywords: pedagogical interaction, foreign language teaching, communicative approach, teacher-student communication, interactive methods, feedback.

Аннотация. В статье анализируются различные формы педагогического взаимодействия преподавателя и студентов в процессе обучения иностранным языкам.

Теоретически исследуются коммуникативные, коллаборативные и технологичные модели взаимодействия, используемые в современной вузовской практике. Результаты исследования показывают, что успешность взаимодействия преподавателя и студентов зависит от комплексного применения принципов создания коммуникативной среды, обеспечения индивидуального подхода и предоставления регулярной обратной связи.

Ключевые слова: педагогическое взаимодействие, обучение иностранным языкам, коммуникативный подход, взаимодействие преподавателя и студентов, интерактивные методы, обратная связь.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida chet tillarini o'qitish jarayoni o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi samarali interaktsiyani talab qiladi. Globallashuv sharoitida xorijiy tillarni puxta egallash zarurati oshib borayotgan hozirgi davrda pedagogik muloqotning sifati bevosita ta'lim natijalariga ta'sir ko'rsatadi [1]. O'qituvchi-talaba interaktsiyasi nafaqat bilim uzatish jarayoni, balki talabalarning kognitiv, affektiv va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlovchi murakkab pedagogik fenomendir [2].

Chet tili darslarida bu interaktsiya ayniqsa muhim ahamiyatga ega, chunki til o'rganish jarayonining o'zi faol kommunikatsiya va ijtimoiy o'zaro ta'sirni nazarda tutadi.

Klassik ta'lim nazariyalaridan boshlab zamonaviy konstruktivistik yondashuvlargacha bo'lgan pedagogik konsepsiyalar o'qituvchi va talaba o'rtasidagi munosabatlarning turli jihatlarini ko'rib chiqadi. L.S. Vygotskiy tomonidan ishlab chiqilgan ijtimoiy-madaniy nazariya tilni o'rganishda ijtimoiy interaksiyaning ahamiyatini ta'kidlaydi va "yaqin rivojlanish zonasi" tushunchasi orqali o'qituvchining talabaga ko'rsatadigan pedagogik yordami muhimligini asoslaydi [3].

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqotning metodologik asosini mahalliy va xorijiy manbalarning tizimli tahlili tashkil etadi. Adabiyotlar tahlili jarayonida pedagogik interaksiya nazariyasi, kommunikativ tilni o'qitish metodikasi va zamonaviy ta'lim texnologiyalari bo'yicha ilmiy ishlar o'rganilgan. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi-talaba interaksiyasi masalasi bir necha yo'nalishda o'rganilmoqda. Birinchi yo'nalish kommunikativ kompetentsiyani shakllantirish kontekstida interaksiyani ko'rib chiqadi. Passov E.I. ning kommunikativ metodikaga oid asarlari chet tili darslarida haqiqiy kommunikatsiya yaratish zarurligini ta'kidlaydi va o'qituvchining asosiy vazifasi talabalar uchun til muhitini modellashtirish ekanligini ko'rsatadi [4]. Bu yondashuv doirasida o'qituvchi nafaqat bilim manbai, balki kommunikativ faoliyatni tashkil etuvchi va talabalarni faol nutq amaliyotiga jalb qiluvchi shaxs sifatida qaraladi. Ikkinchi yo'nalish pedagogik muloqot psixologiyasiga oid bo'lib, o'qituvchi va talaba o'rtasidagi shaxsiy munosabatlar dinamikasini o'rganadi. Kan-Kalik V.A. ning pedagogik muloqot uslublari haqidagi tasniflashiga ko'ra, hamkorlikka asoslangan muloqot chet tili o'zlashtirishda eng samarali hisoblanadi, chunki u talabalarning psixologik xavfsizlik his qilishini ta'minlaydi va til xatolaridan qo'rqqanlikka yordam beradi [5].

Uchinchi muhim yo'nalish interfaol metodlar va talabalar faolligini oshirish texnologiyalari bilan bog'liq. Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, chet tili darslarida juftlik va guruh ishlari, rolli o'yinlar, loyihaviy faoliyat kabi interfaol shakllar talabalarning til kompetentsiyasini rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega [6]. Bu metodlar talabalarni passiv tinglovchilar holatidan faol kommunikatsiya ishtirokchilariga aylantirishga imkon beradi. Xususan, hamkorlikka asoslangan o'rganish (collaborative learning) nazariyasi chet tili darslarida talabalar o'rtasidagi hamda o'qituvchi-talaba o'rtasidagi interaksiyaning o'zaro bog'liqligini ta'kidlaydi.

To'rtinchi yo'nalish raqamli texnologiyalar orqali amalga oshiriladigan interaksiya shakllarini o'rganadi. Pandemiya davri ta'lim amaliyoti onlayn va gibrid o'qitish sharoitida o'qituvchi-talaba muloqotining yangi shakllarini rivojlantirdi [7].

Qayta aloqa (feedback) mexanizmlari interaksiyaning muhim komponenti sifatida alohida e'tiborni talab qiladi. Hattie J. ning ta'lim samaradorligi bo'yicha meta-tahlili shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi tomonidan beriladigan o'z vaqtida va aniq qayta aloqa talabalar yutuqlariga eng kuchli ta'sir ko'rsatuvchi omillardan biridir [8]. Chet tili darslarida qayta aloqa nafaqat xatolarni tuzatish, balki talabalarni rag'batlantirish, ularning o'z-o'zini baholash qobiliyatini rivojlantirish va keyingi o'rganish strategiyalarini belgilashga yordam berish vazifalarini bajaradi. Zamonaviy yondashuvlar formativ baholash va qayta aloqa o'rtasidagi bog'liqlikni ta'kidlaydi, bu esa doimiy pedagogik qo'llab-quvvatlashni nazarda tutadi.

O'zbekiston olimlarining tadqiqotlari milliy kontekstda chet tili o'qitishda interaksiyaning o'ziga xos xususiyatlarini ochib beradi.

Mahalliy universitet amaliyotida o'qituvchining avtoritar roli an'anaviy bo'lgan sharoitda talabalarning faol ishtirokchilikka o'tishi asta-sekin amalga oshmoqda [9]. Bu jarayonda o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi, ularning zamonaviy metodlarni qo'llash qobiliyati va talabalar bilan hamkorlikka asoslangan munosabatlar o'rnatish ko'nikmalari muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, madaniy omillar ham interaktsiya shakllariga ta'sir ko'rsatadi, chunki sharq pedagogik an'analarida o'qituvchiga nisbatan hurmat va rasmiyatchilik elementlari kuchli namoyon bo'ladi [10].

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Adabiyotlar tahlili natijalariga asoslanib, chet tili darslarida o'qituvchi-talaba interaktsiyasining bir necha samarali shakllari ajratib ko'rsatildi. Birinchidan, kommunikativ-dialogik interaktsiya shakli zamonaviy chet tili o'qitish metodikasining asosini tashkil etadi. Bu shaklda o'qituvchi va talaba o'rtasida ikki tomonlama muloqot amalga oshadi, bunda o'qituvchi savollar berish, fikrlarni rag'batlantirish va talabalarning og'zaki nutqini rivojlantirishga qaratilgan vaziyatlar yaratish orqali dars jarayonini boshqaradi.

Kommunikativ yondashuvning afzalligi shundaki, u talabalarni haqiqiy hayotiy vaziyatlarga yaqin kommunikatsiyaga jalb qiladi va tilni nafaqat grammatik tuzilma, balki muloqot vositasi sifatida o'zlashtirishga yordam beradi. Bunday interaktsiya sharoitida talabalarning motivatsiyasi oshadi, chunki ular o'z fikrlarini ifoda etish, muammolarni muhokama qilish va ijodiy topshiriqlarni bajarish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Ikkinchidan, hamkorlikka asoslangan interaktsiya shakli chet tili darslarida yuqori samaradorlikni namoyish etadi. Bu shaklda o'qituvchi talabalar bilan teng huquqli hamkor sifatida ishlaydi, ular bilan birgalikda o'quv maqsadlarini belgilaydi va ularning individual ehtiyojlarini hisobga oladi. Hamkorlik muhiti talabalarning psixologik xavfsizlik his qilishini ta'minlaydi, bu esa ayniqsa chet tilida gapirish qo'rquvini engishda muhimdir. Guruh ishlari, juftlikda mashqlar bajarish va loyiha faoliyati kabi hamkorlikka asoslangan metodlar talabalarning o'zaro o'rganish (peer learning) jarayonini faollashtiradi va ular bir-birlaridan ham o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladi. O'qituvchining vazifasi bu jarayonda yo'l-yo'riq beruvchi (facilitator) rolidir, u talabalarning mustaqil izlanishlarini qo'llab-quvvatlaydi va kerak bo'lganda yordam beradi.

Uchinchidan, individual-differensiallashtirilgan interaktsiya shakli har bir talabaning o'ziga xos xususiyatlarini, bilim darajasini va o'rganish uslubini hisobga oladi. Zamonaviy ta'lim nazariyalari shuni ko'rsatadiki, talabalarning kognitiv qobiliyatlari, psixologik xususiyatlari va tilni o'zlashtirish tezligi turlicha bo'lishi mumkin. Shu sababli, o'qituvchi har bir talaba bilan individual ishlash, ularga shaxsiylashtirilgan topshiriqlar berish va individual qayta aloqa taqdim etish orqali samarali interaktsiyani ta'minlashi zarur. Bu yondashuv ayniqsa aralash qobiliyatli guruhlarda muhimdir, chunki u barcha talabalarga o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish imkoniyatini beradi. Individual konsultatsiyalar, shaxsiy o'quv rejalari va moslashtirilgan baholash mezonlari bu shaklning muhim komponentlari hisoblanadi.

To'rtinchidan, texnologik vositalar orqali amalga oshiriladigan interaktsiya zamonaviy universitet amaliyotida tobora keng qo'llanilmoqda. Raqamli platformalar, onlayn o'quv tizimlari va multimedia vositalari o'qituvchi-talaba muloqotining yangi shakllarini yaratadi. Sinxron (real vaqt rejimidagi) va asinxron (kechiktirilgan) interaktsiya imkoniyatlari dars vaqtidan tashqarida ham pedagogik qo'llab-quvvatlashni davom ettirishga imkon beradi.

Interfaol o'quv platformalari, video konferensiyalar, forumlarda muhokamalar va onlayn testlar o'qituvchiga talabalarning rivojlanishini doimiy kuzatish va o'z vaqtida tuzatuvchi ta'sir ko'rsatish imkonini beradi. Biroq, texnologiyalar faqat vosita bo'lib, ularning samaradorligi o'qituvchining pedagogik mahorati va talabalar bilan o'rnatgan munosabatlari sifatiga bog'liq.

Ushbu interaktsiya shakllarining samaradorligi bir qator shartlarga bog'liq. Birinchi navbatda, o'qituvchining kasbiy kompetentsiyasi, uning zamonaviy metodlarni qo'llash qobiliyati va talabalar psixologiyasini tushunishi muhimdir. Ikkinchidan, qulay o'quv muhiti yaratish, bunda talabalar xatolardan qo'rqmasdan o'z fikrini erkin ifoda eta olishi zarur. Uchinchidan, talabalarning o'zlari faol ishtirokchilikka tayyor bo'lishi va o'qituvchi bilan hamkorlikka ochiq bo'lishi kerak.

To'rtinchidan, o'quv jarayonining tashkiliy-metodologik ta'minoti, jumladan, zamonaviy darsliklar, texnik vositalar va axborot resurslari mavjudligi ham muhim omil hisoblanadi.

Zamonaviy universitet amaliyotida bu interaktsiya shakllarini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun o'qituvchilarning doimiy kasbiy rivojlanishi, yangi metodlarga ochiq bo'lishi va pedagogik innovatsiyalarni sinab ko'rishga tayyorligi talab etiladi. Shuningdek, instituttsional darajada ham qo'llab-quvvatlash, jumladan, zamonaviy ta'lim texnologiyalariga sarmoya kiritish va interfaol o'qitish usullarini rag'batlantiruvchi siyosatni amalga oshirish zarur. Madaniy kontekstni hisobga olgan holda, mahalliy ta'lim an'analari va zamonaviy global yondashuvlar o'rtasida muvozanatni ta'minlash muhimdir.

XULOSA

Chet tili darslarida o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi interaktsiya samaradorligi zamonaviy universitet ta'limining muhim mezonlaridan biridir. Adabiyotlar tahlili natijalariga ko'ra, kommunikativ-dialogik, hamkorlikka asoslangan, individual-differensiallashtirilgan, texnologik vositalar orqali va qayta aloqaga asoslangan interaktsiya shakllari eng yuqori pedagogik samaradorlikka ega. Bu shakllarning har biri talabalarning tilni o'zlashtirishning turli jihatlariga ta'sir ko'rsatadi va ularning kompleks qo'llanilishi eng yaxshi natijalarni beradi. O'qituvchining pedagogi mahorati, uning zamonaviy metodlarni qo'llash qobiliyati va talabalar bilan o'rnatgan munosabatlari sifati bevosita ta'lim jarayonining samaradorligini belgilaydi.

Zamonaviy ta'lim texnologiyalari interaktsiya imkoniyatlarini kengaytiradi, biroq ularning samarali qo'llanilishi o'qituvchining pedagogik kompetentsiyasiga bog'liq. Keyingi tadqiqotlarda konkret universitet kontekstida ushbu interaktsiya shakllarining amaliy amalga oshirilishi, ularning qiyosiy samaradorligi va talabalar yutuqlariga ta'sirini empirik baholash maqsadga muvofiqdir.

Chet tili o'qitishda o'qituvchi-talaba interaktsiyasini takomillashtirish milliy ta'lim tizimining xalqaro standartlarga muvofiqligini ta'minlash va malakali mutaxassislar tayyorlashning muhim shartidir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Passov E.I. Kommunikativnyy metod obucheniya inoyazychnomu govoreniyu. – M.: Prosveshchenie, 2015. – 223 s.
2. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – 410 p.
3. Vygotskiy L.S. Pedagogicheskaya psikhologiya. – M.: AST, 2016. – 672 s.

4. Passov E.I. Sorok let spustya ili sto i odna metodicheskaya ideya. – M.: Glossa-Press, 2016. – 240 s.
5. Kan-Kalik V.A. Uchitelyu o pedagogicheskom obshchenii. – M.: Prosveshchenie, 2017. – 190 s.
6. Brown H.D. Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. – New York: Pearson Education, 2015. – 569 p.
7. Safarova R.G., Juraeva M.N. Chet tillarini o'qitishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish. – Toshkent: O'qituvchi, 2020. – 156 b.
8. Hattie J., Timperley H. The Power of Feedback // Review of Educational Research. – 2017. – Vol. 77. – No. 1. – P. 81-112.
9. Nishonova M.X. O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida chet tillarini o'qitishning zamonaviy metodologiyasi. – Toshkent: Fan, 2019. – 184 b.
10. Abdullayeva Sh.A. Pedagogik muloqot madaniyati. – Toshkent: Universitet, 2018. – 142 b.